

Вікторія Сідляр

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІНСТИТУЦІЙНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄС У РЕФОРМУВАННІ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Проблематика інституційної взаємодії у сфері податкової політики та розвитку малого підприємництва набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційного курсу України, зокрема щодо модернізації спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого бізнесу в умовах воєнного стану та майбутнього повоєнного відновлення. У межах даного дослідження інституційна співпраця трактується як багаторівнева система взаємодії між українськими органами державної влади та інституціями Європейського Союзу, спрямована на узгодження фіскальної політики, гармонізацію правових норм, а також запровадження ефективних механізмів координації, обміну знаннями та кращими практиками. Таке партнерство сприяє зміцненню стійкості малого підприємництва, підвищенню прозорості податкової системи та поступовій інтеграції України в європейський економічний простір. Інституційна взаємодія може набувати як кооперативного, так і регулятивно-обмежувального характеру, проявляючись у формуванні нормативних рамок, перерозподілі податкових та адміністративних повноважень і створенні умов для гармонізації підходів до оподаткування відповідно до європейських стандартів управління публічними фінансами.

У сучасному науковому дискурсі зростає інтерес до ролі міжнародних та наднаціональних інституцій у формуванні системи глобального податкового врядування. Як зазначає М. Stewart [1], такі організації, як ОЕСР, ЄС і МВФ, відіграють визначальну роль не лише у встановленні стандартів прозорості та адміністрування податків, а й у виробленні стратегічних орієнтирів розвитку національних податкових систем, зокрема в аспекті регулювання діяльності малого та середнього бізнесу. У цьому контексті для України особливого значення набуває інституційна співпраця з ЄС, яка може стати основою комплексного реформування спрощеної системи оподаткування відповідно до європейських принципів ефективності, справедливості та прозорості. Використання європейського досвіду забезпечує можливість поєднання спрощеного адміністрування й помірною податкового навантаження з підвищенням стабільності, відкритості та передбачуваності податкової системи. Це має вирішальне значення в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, коли держава має одночасно зберігати фіскальну стійкість і підтримувати розвиток підприємницького середовища.

Європейська практика регулювання малого й середнього підприємництва ілюструє різні моделі балансування між фіскальною ефективністю та адміністративною простотою, що мають важливе значення для проєктування національних спрощених режимів оподаткування. Системи, впроваджені в

держав-членах ЄС, поєднують інструменти дерегуляції, що спрямовані на зниження адміністративного навантаження для мікро- і малого бізнесу, з механізмами підвищення прозорості протидії зловживанням. Прикладом такої практики є оновлені методичні настанови Європейської комісії щодо спеціальних режимів ПДВ для малих платників (*SME Scheme*) [1], які направлені на оптимізацію адміністративних процедур без шкоди для податкової дисципліни.

Ефективність спрощених режимів оподаткування визначається не лише параметрами ставок і лімітів, а й чіткістю критеріїв віднесення до режиму, наявністю превентивних інструментів протидії ухиленню та ефективністю адміністрування. Такий комплексний підхід дозволяє мінімізувати викривлення конкуренції (коли великі суб'єкти користуються перевагами спрощених режимів) та зменшити ризики фіскальних втрат.

Для України імплементація зазначених практик у контексті євроінтеграційних зобов'язань має декілька прикладних вимірів. По-перше, необхідне запровадження прозорих механізмів контролю за дотриманням критеріїв віднесення платників до спрощеного режиму, що унеможливить системні зловживання. По-друге, важливим складником має стати розвиток цифрових реєстрів і аналітичних інструментів податкової служби, які забезпечать оперативний моніторинг ризикових схем та дозволять поєднати спрощену звітність із високою якістю контролю. По-третє, доцільною є поступова адаптація норм щодо юридичних осіб у складі спрощеної системи (поступове обмеження або чітке регламентування участі), щоб узгодити національну модель зі стандартами, притаманними багатьом юрисдикціям ЄС.

Інституційна співпраця з ЄС може прискорити реалізацію цих заходів через надання експертної підтримки, фінансування пілотних проєктів цифровізації та проведення спільних навчальних програм для фахівців податкової служби і підприємців. Водночас для збереження фіскальної стійкості в умовах війни та під час повоєнного відновлення необхідно враховувати перехідні механізми, які поєднують стимулювання підприємницької активності з гарантіями податкової дисципліни. Такий баланс – комбінація європейських підходів і національних адаптацій – створює передумови для стійкої, прозорої й конкурентоспроможної системи спрощеного оподаткування малого бізнесу в Україні.

Спрощена система оподаткування, попри її ключове значення для розвитку малого бізнесу, особливо у воєнний період, виявляє низку структурних недоліків. За даними ОЕСР [2], відсутність своєчасної модернізації таких інструментів спричиняє їхнє використання для податкової оптимізації та тінізації доходів, що знижує фіскальну стійкість держави та деформує конкурентне середовище. У цьому аспекті інституційна співпраця України та Європейського Союзу у сфері реформування спрощеної системи набуває стратегічного значення, оскільки сприяє гармонізації національної податкової політики з європейськими стандартами, мінімізує ризики зловживань і створює

передумови для підвищення прозорості, стабільності та інтеграційної сумісності податкової системи.

Малі та середні підприємства виступають фундаментальним елементом економічної системи ЄС, що визначає особливу увагу до формування інституційних механізмів їхньої підтримки. Інституційна взаємодія ЄС у сфері підтримки малого бізнесу характеризується багаторівневою структурою, що поєднує стратегічні напрями, механізми координації та практичні інструменти реалізації. Такий підхід забезпечує комплексний розвиток сектора, підвищує його конкурентоспроможність і сприяє формуванню стійкої та інтегрованої податкової системи, здатної адаптуватися до викликів.

Отже, Україна сьогодні стикається з необхідністю глибокого реформування спрощеної системи оподаткування малого бізнесу з урахуванням стратегічного курсу на європейську інтеграцію. Чинна модель спрощеного оподаткування суттєво відрізняється від європейської практики та нерідко використовується суб'єктами великого бізнесу як інструмент мінімізації податкових зобов'язань. За таких умов ключового значення набуває інституційна співпраця України з Європейським Союзом, спрямована на імплементацію комплексу реформ, що забезпечать узгодженість національної податкової системи зі стандартами ЄС і водночас сприятимуть розвитку підприємництва у період підвищених економічних ризиків. Ефективне здійснення реформи спрощеної системи оподаткування вимагає розбудови дієвих механізмів взаємодії України та ЄС за пріоритетними напрямками співробітництва, а саме:

1) Експертно-консультативна підтримка. Залучення європейських експертів до розроблення податкових змін сприяє адаптації передового досвіду ЄС до українських умов. З 2019 року проєкт EU4PFM (*Public Finance Management Support Programme for Ukraine*) [4] надає Міністерству фінансів України експертну й технічну допомогу з метою модернізації системи управління державними фінансами, зокрема податкового адміністрування, відповідно до стандартів ЄС. Така взаємодія реалізується через *Twinning*-проєкти та *TAIEX*-семінари, у межах яких представники податкових органів держав-членів ЄС діляться методологічними підходами, аналітичними інструментами та практиками сервісного адміністрування.

Отриманий у межах співпраці досвід сприяє формуванню сучасної управлінської культури в податковій сфері, заснованої на аналітичному підході, сервісній орієнтації та технологічній адаптивності. Це дозволяє посилити інституційну спроможність державних органів і закласти основу для глибшої трансформації спрощеної системи оподаткування відповідно до європейських стандартів управління фінансами.

2) Спільні робочі групи. Створення постійних міжвідомчих робочих груп за участю представників Міністерства фінансів, Державної податкової служби та експертів ЄС сприятиме узгодженості реформ спрощеної системи оподаткування з європейськими нормами. Такі групи можуть забезпечувати

спільну підготовку законодавчих змін, експертне рецензування проєктів нормативних актів та моніторинг їх впровадження.

3) Методологічна інтеграція та навчання. Інтеграція європейських підходів передбачає адаптацію методик оподаткування й обліку до українських реалій. Зокрема, доцільно врахувати принципи чесної конкуренції та «*Think Small First*», закладені в Європейському акті для малого бізнесу (*Small Business Act for Europe*). У більшості країн ЄС спрощені режими оподаткування підприємницьких доходів мають винятковий характер і застосовуються лише до мікробізнесу, тоді як великі компанії не можуть користуватися подібними режимами.

Для України це означає необхідність поетапного коригування чинної практики: збереження податкових пільг лише для справді малих платників та усунення можливостей використання спрощеної системи великим бізнесом. Серед пропозицій експертів – поступове вилучення юридичних осіб із кола платників ССО, залишаючи її винятково для фізичних осіб-підприємців, що відповідає європейській моделі.

Важливим елементом є також розвиток професійних компетентностей: спільні тренінги, стажування та навчальні програми для працівників податкових органів України за участю фахівців держав-членів ЄС сприятимуть запровадженню європейських стандартів податкового адміністрування та звітності для МСП.

4) Фінансова підтримка реформ. Ефективне впровадження податкових змін потребує належного фінансового забезпечення – як для адаптації ІТ-систем і цифрової інфраструктури, так і для запровадження компенсаційних механізмів для малого бізнесу. ЄС уже надає Україні масштабну фінансову підтримку в умовах війни – через макрофінансову допомогу, бюджетні гранти та цільові програми підтримки реформ, що розглядаються не лише як засіб стабілізації, а і як інвестиція у структурну трансформацію державного управління [5].

Частину цих ресурсів доцільно спрямовувати на модернізацію податкової інфраструктури: створення інтегрованих реєстрів, розвиток електронних сервісів і підготовку кадрів. Європейська комісія та держави-члени можуть також передбачати фонди технічної допомоги, спрямовані безпосередньо на реформу спрощеної системи оподаткування – наприклад, гранти на розроблення програмного забезпечення для спрощеної звітності чи співфінансування пілотних проєктів, які полегшують дотримання податкових правил малим підприємцям.

Крім того, міжнародні фінансові інституції – МВФ, Світовий банк, уряди партнерських країн – можуть виступати співкоординаторами таких ініціатив, забезпечуючи додаткові ресурси, аналітичну експертизу та контроль за ефективністю використання коштів. Консолідація зусиль ЄС і міжнародних донорів створює фінансову основу для реалізації комплексної реформи ССО, орієнтованої на цифровізацію, прозорість і відповідність європейським стандартам адміністрування.

Для успішного реформування спрощеної системи оподаткування необхідно ефективно залучати потенціал міжнародних програм і ініціатив, спрямованих на підтримку малого бізнесу. ЄС та інші донори вже реалізують низку проєктів, орієнтованих на зміцнення МСП, адаптацію до умов воєнного часу й покращення регуляторного середовища. У цьому контексті особливе значення мають програми ЄС, спрямовані на підтримку та інтеграцію українських МСП у спільний європейський ринок.

Україна бере участь у провідних європейських програмах підтримки малого та середнього підприємництва, зокрема з 2016 року приєдналася до програми COSME (*EU Programme for the Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises*), яка з 2021 року інтегрована в нову Програму ЄС «Єдиний ринок» (*Single Market Programme, SMP*). Це забезпечило українським підприємствам доступ до європейських платформ, навчальних можливостей, мереж підтримки бізнесу та до механізмів спрощеного виходу на ринки ЄС [6].

Крім того, ініціатива EU4Business, що реалізується ЄС спільно з ЄБРР, ЄІБ та іншими партнерами, охоплює широкий спектр підтримки малого бізнесу у країнах Східного партнерства [7]. В Україні в межах проєктів EU4Business надає фінансову допомогу (гранти, кредитні гарантії) та консультаційно-інституційну підтримку для підвищення конкурентоспроможності підприємств і покращення бізнес-клімату.

У 2023 р. стартував проєкт «*EU4Business: SME Policies and Institutions Support*», спрямований на співпрацю з урядом України щодо спрощення регулювання, розвитку електронних сервісів і поступової інтеграції українських МСП у внутрішній ринок ЄС [8]. У межах таких програм можливе надання експертної підтримки й для реформування спрощеної системи оподаткування, зокрема аналізу національного законодавства, підготовки рекомендацій щодо ставок і лімітів, а також фінансування пілотних проєктів, що спрощують податкову звітність.

Підсумовуючи, зазначимо, що оптимальним напрямом розвитку є інтеграція всіх можливих форм і моделей інституційної співпраці. Забезпечення постійного діалогу між органами державної влади України та інституціями Європейського Союзу сприятиме реформуванню спрощеної системи оподаткування з урахуванням найкращих європейських практик та відповідності міжнародним зобов'язанням України як держави-кандидата на вступ до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Stewart M. International institutions in global tax governance. *Journal of International Economic Law*. 2024. Vol. 27, Issue 4. P. 618–623. <https://doi.org/10.1093/jiel/jgae055>
2. European Commission. *Guide to the SME scheme (applicable from 1 January 2025)*. Brussels: European Commission. September 2024. URL: <https://sme-vat->

rules.ec.europa.eu/legislation/guides_en#guidelines-of-the-vat-committee-on-the-sme-scheme

3. OECD. *OECD Economic Surveys: Ukraine 2025*. Paris: OECD Publishing, 2025. <https://doi.org/10.1787/940cee85-en>
4. EU4PFM – EU for Competitive, Sound and Thriving Ukraine. *About EU4PFM*. URL: <https://eu4pfm.com.ua/about-eu4pfm/>
5. Stockholm Centre for Eastern European Studies (SCEEUS). *EU Economic Assistance to Ukraine After the Full-Scale Russian Invasion: Scope, Impact and Ways for Improvement*. Stockholm: SCEEUS, 2024. URL: <https://sceeus.se/en/publications/eu-economic-assistance-to-ukraine-after-the-full-scale-russian-invasion-scope-impact-and-ways-for-improvement/Sceeus>
6. European Commission. *The European Single Market Programme (SMP)*. URL: https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/eu-funding-programmes/european-single-market-programme-smp_en
7. EU4Business. *EU4Business Overview: Supporting SMEs in the Eastern Partnership Countries*. Brussels: European Commission, 2024. URL: <https://eu4business.eu>
8. EU4Business. *SME Policies & Institutions Support (SMEPIS) Ukraine*. 2023. URL: <https://eu4business.eu/projects/eu4business-sme-policies-and-institutions-support-smepis-ukraine/>